

10. BBC Interviews for 2007–2008 with the Nobel Prize Winners, Kofi Annan (UN Secretary General), Ramush Haradinaj (Kosovan Prime Minister), Jalal Talabani (President of Iraq).

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Олена Тумбрукаті – викладач англійської мови Одеського національного університету ім. І. Мечникова.
 Наукові інтереси: комунікативна лінгвістика англійської мови.

**СТАНОВЛЕННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНОМУ
 УКРАЇНСЬКОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

Оксана ХРИСТЯ (Дніпропетровськ, Україна)

У статті розглянуто деякі чинники формування мовної особистості в умовах інтенсифікації полікультурної взаємодії в сучасному українському мовному середовищі та шляхи поліпшення мовної компетенції студентської молоді.

Some factors of forming of linguistic personality in the conditions of intensification of interaction in the modern Ukrainian linguistic environment and ways of student youth's linguistic of improvement are considered in the article.

Інформаційний простір доби глобалізації є одним із важливих факторів формування людини ХХІ століття. Він формує своєрідний культурний контекст епохи, для якого суто національні елементи часто є більше декоративними, ніж основоположними. Опозиція національне – інтернаціональне сьогодні є актуальною для багатьох народів, від форм її врівноваження великою мірою залежить шлях розвитку світової спільноти.

Одним з найпомітніших наслідків глобалізації є кількісне зростання та якісне урізноманітнення міжмовних контактів. Вони мають такі основні вияви: полікодовість дискурсу, перемикання кодів, змішування кодів (суржик), запозичення [1; 49]. Процес адаптації українського суспільства до нових соціально-політичних обставин ускладнюється культурною деколонізацією, у межах якої відбувається пошук нового мовного канону як одного із засобів утвердження національної ідентичності. Співіснування трьох національних кодів (українського, російського й англійського), їх часте перемикання спорадичне змішування та значна інтенсивність міжкодових запозичень, мода на інтертекстуальність, що розхитує мовну норму та знижує поріг чутливості до її порушень [1; 54], формують новий соціолінгвістичний портрет України.

Молоде покоління є найбільш вразливим до негативних наслідків зазначених явищ. Перебуваючи у досить неоднозначному й нестабільному мовному середовищі молоді, все частіше демонструють своєрідний лінгвістичний нігілізм, що не може залишитися поза увагою викладачів-словесників. Одним із важливих завдань вищої школи на сучасному етапі розвитку українського суспільства є створення такої структури мовної освіти, яка б забезпечувала високий рівень лінгвістичної підготовки випускників ВНЗ, уможливила розкриття творчого потенціалу особистості, її подальшого саморозвитку.

Сучасна лінгвістика виділяє кілька рівнів мовної особистості: вербально-семантичний, лінгвокогнітивний і мотиваційно-прагматичний. Вербально-семантичний рівень – це володіння різними мовними нормами, лінгвокогнітивний рівень репрезентує індивідуальну мовну картину світу, вихід на мотиваційно-прагматичний рівень забезпечує вільне володіння мовою у будь-якій комунікативній ситуації. Перший рівень вважається нульовим: він є базою для формування мовленнєвої особистості, проте не забезпечує повноцінного прояву індивідуального досвіду у слові.

Пропонуються й інші підходи до мовної характеристики особистості. Чотири типи компетенції виділяє С. Караванський: мовна, мовленнєва, соціокультурна й функціонально-комунікативна. Мовна компетенція включає знання орфоепічних, орфографічних, лексичних, словотворчих, граматичних та стилістичних норм, мовленнєва компетенція реалізується під час аудіювання, говоріння, читання, письма. Соціокультурна компетенція передбачає знання з національної культури, історії, економіки і т. д. Найвагомішою, за визначенням дослідника, є функціонально-комунікативна компетенція – вміння послуговуватися мовними засобами для створення текстів різної стильової приналежності. А. Нікітіна, проаналізувавши

дослідження з сучасної лінгводидактики, пропонує модель мовної особистості, у якій виділяє мовну, мовленнєву, предметну, прагматичну й комунікативну компетенції [7; 3].

Під час занять з української мови у вищій школі викладач має працювати з усіма названими рівнями мовної особистості студентів. Нижче проаналізовано ефективність вправ, покликаних забезпечити подальший розвиток комунікативної вправності молоді, закріплення навичок усіх видів мовленнєвої діяльності, які було опановано у середній школі, та підвищення культури мовлення студентів у сучасному мовному середовищі.

Корисними є вправи, спрямовані на очищення мовлення молодих українців від сумнозвісного суржику. Суржик – це явище, яке знижує якість не тільки мовлення, але й думки, адже мовленнєвий та мисленнєвий процеси взаємопов'язані. Розвитку мовного самоконтролю студентів сприяє регулярне проведення “хвилинок антисуржику” (усного колективного виявлення та виправлення мовних помилок, спричинених російсько-українською інтерференцією, у запропонованих викладачем словформах, словосполученнях, реченнях), робота за індивідуальними картками з деформованим текстом тощо.

Залучення студентів до аналізу помилок мови ЗМІ та реклами є вельми ефективним: інформаційна інтервенція здійснюється через такі інформаційні середовища, як телебачення й радіо, преса, маскультура, Інтернет, інформаційне обслуговування споживчого ринку [1; 48]. Самостійно аналізуючи мовне докільля, людина звикає до свідомого ставлення до слова, і надалі такий досвід захистить її індивідуальне мовлення від негативного зовнішнього впливу.

Важливим етапом мовної освіти є формування соціолінгвістичної компетенції – здатності розуміти і продукувати мовлення в конкретному соціолінгвістичному контексті спілкування. Для досягнення цієї мети велика увага приділяється культурологічному компоненту занять з української мови, що втілюється не лише у змістовому наповненні текстів тренувальних вправ та контрольних робіт. Наприклад, активізувати увагу аудиторії й підвищити загальнокультурний рівень молоді, поглибити знання з української та світової історії та культури, допомагають невеликі інформаційні повідомлення, підготовлені студентами. Прослухані повідомлення обов'язково обговорюються, далі акцент – на мовному аналізі. Коментується індивідуальне мовлення доповідача, аналізуються стильові особливості текстів.

Будь-який мовленнєвий акт можемо розглядати як вид літературно-творчої діяльності, тому завдання, спрямовані на розвиток образного мислення студентів є органічною частиною занять. Для того, щоб створити якісне висловлювання, а тим більше текст, стильовий різновид якого задається обставинами спілкування, потрібно не тільки знати теорію мови й мати певний лексичний запас. Необхідно вміти розрізняти нюанси значення слів, відчувати особливості слововживання.

Безперечно, для когось глибоке чуття мови є природним даром, але чуттєво-емоційна природа слова розкривається перед кожною людиною. Загальновідомим є той сумний факт, що діти ХХІ століття приділяють книзі не дуже багато уваги: нові засоби комунікації виробляють нові мовні стандарти, нову естетику мови, що вже стала об'єктом наукових досліджень. Досвід роботи зі студентами показує, що для тих випускників середньої школи, які обрали технічні спеціальності, проблема мовотворчості є вельми актуальною. Важливо, щоб, вийшовши зі школи, молоді українці не втрачали здатності сприймати й розуміти мистецтво слова, тому при вивченні різних розділів української мови деякі творчі вправи є наскрізними. До таких видів роботи належить, наприклад, написання міні-творів, запис асоціативного значення запропонованих слів, створення з ними словосполучення, доповнення асоціативного ряду протилежними/відмінними значеннями тощо. При аналізі таких студентських робіт обов'язковим є лінгвокультурологічний коментар.

Вельми ефективним засобом підвищення рівня мовної, комунікативної та культурологічної компетенції студентів є використання тренувальних вправ на основі фразеологічних одиниць при вивченні різних розділів курсу сучасної української мови. Фразеологічні звороти мають досить потужний методичний та виховний потенціал, адже паремія як відображення певного модусу світобачення найкраще сприймається, адаптується і

функціонує у тому локальному природно-соціальному середовищі, яке сформувало саме такий погляд на світ [3; 43]. Вправи з використанням фразеологічних одиниць розв'язують низку освітньо-виховних завдань, вони спрямовані не тільки на розвиток мислення молоді, вироблення навичок самостійного аналізу мовних явищ. Робота з фразеологізмами, які вважаються мовною універсалією [5; 43], сприяє глибшому засвоєнню здобутків української культури, спонукає молодь до свідомого формулювання національних ідеалів і порівняння їх із особистою системою цінностей та вироблення життєвої позиції.

Різноманітність морфологічної і синтаксичної структури фразеологізмів, лексичне багатство зумовлюють варіативність форм роботи з ними. Наприклад, цікавим видом роботи є етимологічний аналіз фразеологізмів (*скуштувати березової каші; підводити під монастир; яка щепя, така яблуна*) традиційними вправами є утворення синонімічних і антонімічних пар фразеологічних одиниць (*бути на сьомому небі – у щасті купатися – мов у друге на світ народитися; близький світ – рукою подати*); зіставлення фразеологізму зі словом, що належить до певної частини мови (*одна латка спереду, а друга ззаду – бідність; на язичі медок, а на думці льодок – нещирість*); пошук співвідносних ідіом української та російської мов з етимологічним коментарем (*бити байдики – бить баклуши; пропасти ні за цапову душу – погинути ні за грош; допекти до живого – довести до білого калення*); добір фразеологізмів за словом певної частини мови (*запам'ятати – зарубати на носі; мало – як кіт наплакав; як цвіту в горді – мало*).

Продуктивними є вправи з класифікації фразеологічних зворотів за наявністю в їх складі певних частин мови (*напр., виписати з низки запропонованих звороти з прийменниками, потім зі сполучниками, з частками; доповнення шаблону, що містить лише службові частини мови повнозначними: з ... до ... – з ніг до голови тощо*); заміна компонентів звороту (*напр., замінити дієслова на дієприкметники в поданих реченнях з фразеологічними зворотами: Від одного слова про театр я нашорошив вуха, приріс до печі (М. Стельмах)*).

Багатий ілюстративний матеріал при вивченні синтаксису і пунктуації дають прислів'я і приказки, ефективним є також синтаксичний аналіз фразеологічних одиниць цього типу, вибіркові диктанти (тематичні або змішані), конструювання речень заданого типу з фразеологізмами тощо.

Міні-твори, твори-роздуми за прислів'ями та приказками (*в єдності – сила; чемність силі не шкодить; колос повний гнеться, а пустий догори гнеться; на правду мало слів; чого Івась не навчиться, того Іван не буде знати*) – вид роботи, який дає майбутнім студентам можливість творчого осмислення етичних, естетичних, філософських надбань української нації.

Увираження національно-культурних особливостей учасників комунікативного процесу в інформаційно відкритому сучасному світі є умовою для подальшого повноцінного і продуктивного діалогу культур. Слово є одночасно продуктом соціальної та духовної діяльності спільноти й вагомим чинником, який певною мірою визначає й спрямовує її подальший розвиток, творить і відображає ментальну реальність етносу, тому розшифрування мовного коду культури дає ключ для якомога повнішого розуміння психології народу, створює можливість у найкращий спосіб вирішувати проблеми, що виникають при постійній полікультурній взаємодії.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Ажнюк Б.М. Мовні зміни на тлі деколонізації та глобалізації // Мовознавство, 2000. – №3. С. 48 – 54.
2. Васильківська Г. Українська народна творчість в системі сучасної освіти // Філософія. Історія культури. Освіта. – Доповіді та повідомлення III Міжнародного конгресу українців. – Харків, 1996. – С. 381 – 386.
3. Коцюба З.Г. До питання про пареміологічний парадокс // Мовознавство, 2006. – №4. С. 41 – 53.
4. Куварова О.К. Роль культури мовлення у формуванні мовної особистості // Культура професійного мовлення: Матеріали регіональної науково-методичної конференції. – Дніпропетровськ: Пороги, 2006. – С. 141 – 144.
5. Мізін К.І. Компаративна фразеологія як мовна універсалія: постановка проблеми і перспективи контрактивного дослідження (на матеріалі німецької та української мов) // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія». – К., 2005. – Т.8. №2. – С. 74 – 82.
6. Норми і парадокси мислення їх вияв у сучасному світі, культурі і мові / Матеріали IV міжнародного наукового семінару, Луганський національний університет ім. Т.Шевченка, 18-19 квітня 2006 р. – Луганськ, 2006. – 436 с.
7. Омельчук С. Формування мовленнєво-комунікативних умінь у процесі вивчення синтаксису: Лінгводидактичні аспекти // Дивослово, 2006. – №9. – С. 2 – 5.
8. Риси́ч Й.Л. До питання про глобальні та національні чинники в ретроспективному аспекті // Грані. – 2000. - №2. – С. 68–72.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Оксана Христя – старший викладач комплексної кафедри Інституту безперервної фахової освіти Придніпровської академії будівництва та архітектури.

Наукові інтереси: лексикологія, етнолінгвістика, комунікативна лінгвістика.

ЕКСПРЕСИВНІСТЬ НАРОДНИХ ПРИКМЕТ НА МЕТРИЧНОМУ ТА МОРФОЛОГІЧНОМУ РІВНЯХ МОВИ

Тетяна ГУР'ЄВА (Харків, Україна)

У статті розглянуто засоби експресивності народних прикмет на метричному та морфологічному рівнях, а також проаналізовано народні прикмети криптокласу «October» і виявлено їх особливості.

The article deals with the ways of folk sign expressiveness on metric and morphological levels. Cryptoclass «October» folk signs have been analysed and their peculiarities have been revealed.

Розглядаючи питання експресивності, можна стверджувати, що народні прикмети є експресивними висловлюваннями. Експресивність, уособлюючи загальнолінгвістичну категорію, пов'язана зі здатністю висловлювання справляти на реципієнта певний прагматичний ефект.

Експресивність реалізується як спеціальними мовними засобами, які мали спочатку стильове, експресивне забарвлення, так і засобами неспеціальними, які здобувають експресію лише у контексті [4;110-115]. Своє вираження експресивність знаходить на всіх рівнях мови.

Найбільш експресивними рівнями в народних прикметах виокремлюємо лексичний та синтаксичний. Хоча детально досліджуючи ці пареміологічні вислови стверджуємо, що метричний та морфологічний рівні також мають імпліцитну та експліцитну експресивність. Розглянемо більш детально засоби вираження експресивності на метричному та морфологічному рівнях. На метричному рівні експресивність буде чітко вираженою і мати значний ефект на реципієнта. Народні прикмети майже завжди прагнуть до рими на ритму, що створює ще більшу виразність.

Рима у пареміях, і окремо у народних прикметах, відіграє організуючу роль. Досліджуючи риму у російській поезії та фольклорі, вважається, що критерієм правил римування є слухове сприйняття мовців [2;42].

У народних прикметах ми можемо спостерігати як точні, так і неточні рими. Неточною римою ми називаємо таку риму, яка базується на приблизній схожості звуків у клаузулах. Неточна рима являє собою співвідношення звуків, які зумовлені фонетичними та орфоепічними закономірностями [2;43].

Рима є співзвуччям закінчень слів у віршованих рядках, що складається з останнього наголошеного голосного і наступних за ним звуків. Рима може бути точною або неточною. Точна рима приводить до синтаксичного паралелізму, бо співвідношення наголошених і ненаголошених складів у першій та другій частині прикмети будуть повністю співпадати (народна прикмета частіше має структуру, яка складається, як правило, з двох частин, а також у прикметі, яка має лишу одну частину, можемо також спостерігати риму).

Виокремлено три явища неточної рими, яка характеризується співвідношенням звуків у словах, які римуються [2;43]:

1) усічення, одне слово відрізняється від іншого кількістю звуків, коли один чи декілька звуків випадають у одному зі слів. Усічення характерні, як правило, для кінцевих звуків синтагматично наголошених слів;

2) заміщення, у рівному віддаленні від наголосу на відповідних місцях двох слів, які римуються, розташовані різні звуки. Заміщення базуються на тому, де нема збігу одного чи декількох звуків у позанаголошеній частині наголошених слів. Розповсюджено заміщення кінцевих приголосних;

3) переміщення, два співзвучних закінчення складаються з однакових звуків, які розташовані у різному порядку. Переміщення, або метатеза – менш характерне явище для народних прикмет ніж усічення або заміщення. Воно може часто супроводжуватися усіченням та заміщенням.